

واژه‌ها ایرانی در زبان انگلیسی

دکتر سید محمد علی سجادیه

آشارات ایران نگار

۱۳۹۵

سرشناسنامه:
عنوان و نام پدیدآور:
وضعیت ویراست:
مشخصات نشر:
مشخصات ظاهری:
شابک:
یادداشت:
موضوع:
شناسه افزوده:
رده‌بندی کنگره:
رده‌بندی دی‌یوبی:

سجادیه، محمدعلی، ۱۳۲۳ -
واژه‌های ایرانی در زبان انگلیسی / سیدمحمدعلی سجادیه؛ به کوشش انجمن فرهنگی بیستون.
[ویراست ۲].
تهران: ایران نگار، ۱۳۹۵.
۲۲۲ص.
۲۷۰۰۰ ریال: 978-600-8310-11-2
چاپ قبلی: بنیاد نیشابور، ۱۳۶۴.
فارسی -- ریشه‌شناسی
زبان انگلیسی -- واژه‌ها و ترکیبات خارجی -- فارسی
انجمن فرهنگی بیستون
PIR۲۹۲۱/۳و۲ ۱۳۹۵
۴۵۲

نشر ایران نگار

با همراهی

نیشابور

بنیاد نیشابور

© همه‌ی حقوق محفوظ است.
تحت پوشش «قانون حمایت حقوق مؤلفان و
مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۱ دی ۱۳۳۸ و
همه‌ی اصلاحات و افزودنهای بعدی آن».

Printed in Iran,
IranNegar Publication.

واژه‌های ایرانی در زبان انگلیسی دکتر سید محمدعلی سجادیه

به کوشش انجمن فرهنگی بیستون
ویرایش و امور اجرایی: به‌گاد مهربخش
طراحی جلد و امور هنری: آتلیه نشر ایران نگار، وحید روزبهانی
نظارت بر چاپ: دفتر فنی نقش جهان، علی غلامی
ناشر: انتشارات ایران نگار
با سپاس از بنیاد نیشابور و انتشارات بلخ
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۱۰-۱۱-۲
شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی ایران: ۲۵۷۳۷۳۲
چاپ نخست: ۱۳۹۵
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
بها: ۲۷۰۰۰ تومان

انتشارات ایران نگار: تهران، شمال غربی میدان انقلاب، کوچه‌ی جنتی، شماره‌ی ۷، واحد ۷
تلفن: ۶۶۹۰۷۴۲۸ صندوق پستی: ۹۱۱-۱۳۱۴۵ www.irannegar.ir
همه‌ی حقوق برای ناشر محفوظ است.

سخن‌ناشر

از سال‌ها پیش از انقلاب مشروطه مسائل زبان و خط فارسی از دل‌نگرانی‌های روشنفکران و اندیشمندان این حوزه بوده است. پس از انقلاب مشروطه، عصر نوینی در ایران آغاز شد که دگرگونی‌های بسیاری از جمله زبان و خط را ناگزیر ساخت. پرداختن به زبان‌های کهن و ریشه‌شناسی واژگان از موضوعات مهم این حوزه بود که مورد توجه بسیار شد. کتاب پیش رو از این زاویه و با نگرش بر پیشینه و واژگان تدوین و تدقیق شده است.

این اقدام نکی به حق و علاقه‌وافر نویسنده گران قدر این کتاب که فارغ از مسئولیت‌های شغلی وی بوده است سرتی است. ایشان با توجه به آگاهی بر چندین زبان، با نگاه ریشه‌شناسانه بسیاری از فرض‌ها و شباهت‌های ممکن را شرح کرده‌اند؛ این خدمت خود سرآغاز بسیاری پژوهش‌های زبان‌شناختی و ریشه‌یابی واژگان است.

این کتاب درس دیگری را نیز برای موختن دارد و آن، اقدام جوانان علاقه‌مندی است که بازنگری و پردازش دوباره متن کتاب را برسان وظیفه را ادای دین نسبت به استاد بزرگوار و صدالبته نسبت به فرهنگ و هنر کشور خویش ضروری می‌داند و بی‌هیچ دریغی بیش از دو سال به این کار سترگ اقدام کرده‌اند. مجموعه اقدامات این عزیزان را «دنیاری» ای باید نام نهاد که بسیار پسندیده است و بهترین رسم سپاس نسبت به بزرگان و پیشکسوتان زبان فارسی به آنکه امروزه کمتر می‌توان نمونه‌ای آن را میان جوانان - دست کم از حیث حوصله - دید. تلاش که می‌کند که دستاورد و ثمره‌اش بازچاپ کتابی است که در سال‌های جنگ به فراخور آن حال منتشر شده بود تا حدودی اغلاط چاپی بدان راه یافته بود؛ اگرچه که اقدام بنیاد نیشابور در چاپ نخست کتاب بر اثر زمان ارج نهادنی است.

در نسخه پیش رو به کوشش دست‌اندرکاران علاقه‌مند یادشده پیوسته‌هایی نیز افزوده شده است که نه تنها وجود آن بسیار ضروری است بلکه امروزه باید جامعه‌ی فردوسی این سرزمین پزشکی ادیب دکتر محمدعلی سجادیه را هم بشناسد و هم قدرشناس عمری خدمات علمی و فرهنگی ارزشمند ایشان باشد؛ دست کم در اینجا این مهم به واسطه پیوسته‌های تدوین‌شده در پایان کتاب تا حد ممکن فراهم شده است.

عشقی در میان است که پیوند و همت یادشده را موجب شده، این عشق بی‌تردید سر نهفته‌ای دارد در زبان و خط کهن این دیار؛ به گونه‌ای که شاید بیان ساده و بی‌پیرایه‌ی آرتاک وارتانیان (زاده‌ی نخجوان، استاد دانشگاه ارمنستان) تنها گوشه‌ای از این افسونگری «زبان فارسی» را نشان دهد:

زبان فارسی!

چقدر زیبایی!

و با زبان من

آن چنان نزدیک

که واژهٔ مادر به «میر» نزدیک است.

فارسی

ای زبان دیرینه!

چه خوش نوا و خوش آهنگی!

و هم‌تای زبان منی

چندان

که واژگانش تو قرمز، کبود و نارنجی

سه رنگ پرچم من

گویی

هم از زبان من هستند.

زبان فاخر و شهوار!

که بر تو غبار طلایی دوران

و باز ماندهٔ دیرینه کیش ما مانده است

که همچو چشم سیه‌چشم پارسی جذاب

و همچو نغمهٔ جان‌بخش تار، دل‌بندی.

به جز تو این همه وابستگی زبان مرا

بگو دگر با کیست؟

سپتامبر ۲۰۰۰ م

۱. از مجموعهٔ «گل‌بوز»، آرتاک وارتانیان (ادوارد هاروتونیان،

فصلنامهٔ فرهنگی پیش، شماره ۴۶، زمستان ۱۳۸۷).

شایان یادآوری، و موجب خرسندی ناشر و بسیاری از خوانندگان و علاقه‌مندان است که در چاپ متن این کتاب هیچ درختی در هیچ کجای جهان فرو نیفتاده است و از سری دیگر کتاب‌های آن نه بازیافتی است و نه گاهی! کاغذ این کتاب به دست آمده از نیشکر است. آخرین محصر فراوان شده از نیشکر که از ساقه‌های این گیاه به دست می‌آید کاغذی است که نوعی از آن را در این کتاب به چشم می‌فرمایید؛ دیگر ویژگی برجسته، این نکته که، به خاطر نوع ماده‌ای اولیه‌ای که در تولید این کاغذ به کار می‌رود، رنگ آن اندکی از سفیدی مطلق به دور است که این خود مانع بازتاب نامناسب نور و در نتیجه آسیب کمتر چشم خواننده می‌شود. ضرورت این امر (رنگ کاغذ) در تولید کتاب تا بدانجاست که لازم است با تولید کتاب بر روی کاغذ غیر سفید «سلامتی شهروندان» و «توسعه‌ی پایدار» را با هم در نظر گرفت تا هم آسایش بیشتر چشم خوانندگان را در پی داشته باشد و هم با انتخاب این کاغذ محیط زیست پایداری داشته باشیم. موجب افتخار است که کتاب پیش رو افزون بر این هر دو ویژگی را دارد.

انتشارات ایران‌نگار

فهرست

- ۹ مقدمه‌ی چاپ جدید
- ۱۱ گزیده‌ی سخن آغاز: استاد فریدون جنیدی
- ۱۸ سخن‌گزیده
- ۱۷ نثری بارانی: زبان انگلیسی کهن و نوین
- ۱۹ بحثی درباره‌ی ریشه‌های مشترک زبان ایرانی و زبان اروپایی
- ۲۵ ریشه‌های پوستایی در زبان انگلیسی
- ۲۹ نموداری از ریشه‌های مشترک از ایلیمی - فارسی باستان
- ۳۱ نموداری از ریشه‌های مشترک از ایلیمی با پهلوی و دیگر زبان‌های کهن ایرانی (مادی، هیتی، آسوری...)
- ۳۵ ریشه‌های مشترک ایرانی-انگلیسی در زمینه‌ی نام‌ها
- ۴۱ اهمیت واژه‌های ایرانی برای درک و شناخت ریشه‌های انگلیسی
- ۴۹ مقایسه‌ی بدن فرهنگی و بدن انسان - یک دید علمی تازه
- ۵۳ ریشه‌های فارسی در زبان‌های ولش، ایرلندی و آلمانی
- ۵۷ تأثیرات زبان پارسی از طریق سایر زبان‌ها در زبان انگلیسی
- ۶۵ نموداری از واژه‌های ایرانی در زبان سایر ملل جهان و رابطه‌ی آن با انگلیسی
- ۷۵ نموداری از تأثیر ایران در زبان‌های آفریقایی
- ۷۷ نموداری از واژه‌های ایرانی در زبان‌های مالزی - پولینزی
- ۷۹ نموداری از واژه‌های ایرانی در زبان‌های اروپایی دیگر
- ۸۵ نمونه‌ای از تأثیرات زبان ایرانی در زبان‌های لاتین و یونانی
- ۹۱ نمونه‌هایی از ریشه‌های مشترک از ایلام و سومر تا آمریکای امروز
- ۹۷ نفوذ واژه‌های ایرانی از راه واژه‌های عبری و آرامی در زبان انگلیسی

فهرست

- ۱۰۱ واژه‌های فارسی دخیل در عربی، واژه‌های عربی و نقش آن‌ها در علوم و فنون
- ۱۰۵ شواهدی دیگر از نفوذ تمدن و واژه‌های ایرانی در زبان انگلیسی
- ۱۱۳ واژه‌های مذهبی و اساطیری ایرانی در زبان انگلیسی
- ۱۱۹ واژه‌های نظامی و کشوری
- ۱۲۱ نمادهای واژه‌های ایرانی مربوط به پزشکی در زبان انگلیسی
- ۱۲۷ آشاک و خوراک و وسایل زندگی
- ۱۴۳ گل‌ها، گیاهان، و محصولات کشاورزی
- ۱۵۱ نام جانوران و حشرات
- ۱۵۵ نام مواد معدنی یافت در زبان انگلیسی
- ۱۵۷ نموداری از شباهت‌های ساختاری زبان فارسی و انگلیسی
- ۱۶۳ نموداری از تأثیر ادبیات ایران بر زبان و ادبیات انگلستان و دیگر کشورهای انگلیسی‌زبان
- ۱۶۷ زبانزدها (مثل‌ها)ی انگلیسی و مانند آن‌ها
- ۱۶۹ مقایسه‌ی زبان‌های فارسی و انگلیسی «مقایسه» یا «محاكمة اللغتين»
- ۱۷۷ سخنی چند درباره‌ی خط فارسی و خط انگلیسی اصطلاحات آن
- ۱۸۹ واژه‌های پراکنده
- ۱۹۳ افزودنی‌ها و پیراستنی‌ها
- ۱۹۹ سخن پایان
- ۲۰۵ منابع و مأخذ
- ۲۱۳ پیوست‌ها:
- ۲۱۵ پیوست ۱. زندگی‌نامه‌ی دکتر سیدمحمدعلی سجادی: انجمن فرهنگی بیستون
- ۲۱۷ پیوست ۲. فهرست برخی مقالات علمی دکتر محمدعلی سجادی
- ۲۲۱ پیوست ۳. شعری از نویسنده

مقدمه‌ی چاپ جدید

زبان انگلیسی امروز ابعاد جهانی یافته و در مناطق بسیاری به کار می‌رود،^۱ لذا زبان امروز انگلیسی در مناطق مختلف با انگلیسی اصیل فرق می‌کند، و چنانچه اشاره خواهد شد، ممکن است بخشی از سخن ما در هنگام نوشتن کتاب با حقیقت امروز درباره‌ی این زبان صدق ننماید، به هر حال دقت شود برخی نوشته‌ها، نظری بوده که آن زمان بر اساس حقیقت وقت داده ایم چرا که از سوی دیگر زبان نیز در تغییر و تحول است.

زبان انگلیسی به دلیل صفت مناطق بزرگی در اقیانوسیه مثل استرالیا و زلاند نو، بعضی جزایر مهجور اقیانوس حتی در قطب جنوب و از مناطق مختلف دیگر مثل جزایر مالدیویناس در آرژانتین (فالکلند) و جبل الطارق در اسپانیا و ده اقطاب خاک دیگر که سالیان زیاد در استعمار و تسلط بریتانیا وجود داشته، به همه‌ی نقاط دنیا ریشه دوانده است؛ این مجموعه نشان می‌دهد که زبان انگلیسی در همه‌جای دنیا رخنه یافته و در عین حال واژگان متعددی را از آن مناطق و نیز از کشورهای دیگر مثل ایران و هندوستان به خود جذب کرده است، به‌علاوه که واژه‌های ایرانی و غیر ایرانی در آن زبان وجود دارد که نمونه‌هایی از آن را در کتاب می‌بینید. با یاری این واژه‌ها می‌تواند سرفصلی برای علایق مشترک دو ملت باشد.

متأسفانه در چاپ اول کتاب که اشتباهات تایپی بسیار زیادی داشت، در فتهای نادریست زیادی مطرح شد که بر آن شدیم ویراسته‌ی آن چاپ را در اختیار خوانندگان گرامی بگذاریم. به هر حال این تلاش را نه برای این که بخواهیم به اروپاییان احساس فخر و سلیقه بدهیم بلکه برای دریافت حقیقت به کار برده ایم و امید است که این گام نخستین آن گونه که هست، کوششی برای علاقه‌ی مشترک دو ملت به شمار رود. واژه‌های ایرانی در زبان‌های اروپایی بسیار زیاد هستند و اگر درباره‌ی آن‌ها بیشتر پژوهش کنیم، شاید به گفته‌ی هارولد والتر ویلی ریشه‌ی بسیاری از کلمات انگلیسی را بشود در ایران پیدا کرد. ما امیدواریم که این کار به دور از جنجال‌های سیاسی جنبه‌ی

۱. قابل توجه است که انگلیسی لهجه‌های مختلفی دارد و بعضی از آن‌ها به صورت زبان غیر قابل فهمی در آمده اند؛ ترجمه انگلیسی در جامائیکا و انگلیسی یورکشایر، که به سختی قابل درک اند.

منطقی خود را پیدا کند و از طریق آن بتوان روابط سالم‌تری برای ملت‌ها به وجود آورد. از استاد فریدون جنیدی به خاطر زحمات خاص که بار نخست این کتاب را چاپ و معرفی کرد تشکر می‌کنم و اشاره می‌شود که بنیاد نیشابور کتاب‌های خوب و کم‌نظیری را در زمینه‌ی ایران‌شناسی به جامعه تقدیم کرده است.

نیز در اینجا لازم است از مجموعه‌ی فرهنگی بیستون، و هموندانش یاسمین مجتهدپور، سارا جنیدی، محمدحسن محمودی تشکر ویژه به عمل آید.

جز این بزرگواران باید از استاد محترم دکتر مشکور، و حسین بخش از افغانستان، دکتر عنایت‌الله رضا، دکتر اسلامی ندوشن و خانم دکتر شیرین بیانی، سلیمانی زفره‌ای، فیروز منصوری، دکتر یوسف حماری، دکتر احدوت، یاد کرد. نیز باید از خلیل بارلاس و هادی انال (ترکیه)، دکتر ساری و هلن توسی (فنلاند)، لافوته (از کشور آندورا و فرانسه)، دکتر احمد بهواد، دکتر عبدالوند، دکتر هوشنگ طالع، بابک عالیخانی و به‌طور غیر مستقیم از کلیه‌ی معلمان خود، خاندان نمازی، خانم مرادوا، خانم پروفسر «روچالی» استاد ایتالیایی، و دبیر زبان چینی ام آقای ابراهیمی یاد کنم.

در پایان شایان گم است که هیچ نوزادی بالغ به دنیا نمی‌آید و این کتاب در حکم نوزادی است که منتظر آغوش پرمهر فرسنگ‌دوستان به‌ویژه زبان‌شناسان ایران است تا از کم و کاستی‌های یابد، تغذیه شود، و به زمان بلوغ، سده به ام یاری علاقمندان.

سپاس از خداوند گردون پیر
از ایران چراغ جهان روشن است^۲
برآورنده‌ی ماه و مریخ و تیر^۳
غیب و فسون کار اهریمن است^۴

سید محمدعلی سجادیه
تیرماه ۱۳۴۲ خورشیدی

۲. برگرفته از حکیم ابوالقاسم فردوسی توسی (شاهنامه): ... برآورنده‌ی مهر و کیوان و تیر

۳. به گفته‌ی سعدی: ولیکن قلم در کف دشمن است.